

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/26382>

Please be advised that this information was generated on 2018-04-22 and may be subject to change.

Kanttekeningen betreffende de vroegste middeleeuwse bewoning in Alkmaar

De suggestie van dr. J. K. de Cock¹, dat door de heer W. J. Reder^{2/3} gevonden „slibvangers” in de bouwput voor het Hema-gebouw te Alkmaar weleens resten van gebouwen konden zijn, deed mij mijn aantekeningen, die ik als gymnasiast indertijd bij de verschillende graafwerkzaamheden in Alkmaar gemaakt heb, weer opzoeken. Hierbij kwam ik een aantal foto's tegen, die een aardige illustratie vormen van het vlechtwerk, waaruit deze „slibvangers” bestonden.

De in dit jaarboekje afgedrukte foto (afb. 27) geeft een detail van het westprofiel van de Hema-put (Reders profiel A-A), iets ten noorden van het punt, waar de lange zijde van de kleine „slibvanger” in het profiel verdwijnt. Laag V (strandvlaktezand) vormde het loopvlak van de bouwput⁴: op de foto het met rommel en kluiten klei bedekte vlak. Daarboven tekent zich in het profiel de donkere kleilaag (laag IV) af. Aan de bovenkant hiervan is de omgevallen vlechtwand te zien. Duidelijk vallen de paaltjes, die het geheel overeind hielden, als lichte schijven op. Iets lager is links op de foto het ondereind van een wat zwaardere paal zichtbaar. Even boven de vlechtwand bevindt zich de door de vuile toestand van het profiel slecht zichtbare veenlaag (laag III). Op grond van de foto zou ik het vlechtwerk zonder enige aarzeling, in tegenstelling met de heer Reder, aan laag IV willen toewijzen, waarbij natuurlijk de mogelijkheid blijft bestaan, dat enkele van de langere palen tot in laag V gereikt kunnen hebben.

Wat betreft de functie van het vlechtwerk meen ik mij bij de mening van dr. J. K. de Cock aan te moeten sluiten: de westelijke „slibvanger” vertoont een dermate mooie rechte hoek, dat er weinig voorstellingsvermogen voor nodig is om hier een huisplattegrond in te zien⁵. Gezien de lichte constructie van deze wanden, moet men hier misschien denken aan een gebouw met middenstaanders, waarbij de muren geen dragende functie hebben. Als de lange vlechtwand werkelijk een geheel vormt - gezien de machinale graafwijze is het best mogelijk, dat eventuele hiaten hierin niet opgemerkt zijn - zou men deze als een omheining moeten verklaren. De datering 700 n. Chr. lijkt mij op grond van het gevonden aardewerk (pingsdorp en kogelpotten) iets aan de vroege

kant. Hierbij dient opgemerkt, dat de heer Reder in zijn profiel B-B in tegenstelling met wat hij in zijn tekst schrijft, ook vondsten ten oosten van de vlechtwand geeft.

J. K. HAALEBOS

1. J. K. de Cock, *Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag*. Groningen (1965), p. 198.
2. W. J. Reder, *Westerheem*, VIII (1959), p. 82.
3. W. J. Reder, *Alkmaars Jaarboekje*, 1 (1965), p. 30.
4. De nummering van de lagen in deze beschrijving komt overeen met die in *Westerheem* (noot 2) en niet met die van het verwarrend veel daarop lijkende profiel in het *Jaarboekje*, p. 32 (noot 3), dat gezien zijn interpretatie een ander punt van de stad moet betreffen.
5. Vergelijk bijv. de plattegrond van een Karolingisch houten gebouw te Middelburg: J. A. Trimpe Burger, *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*, jrg. 14 (1964), p. 108.

NASCHRIFT

Dr. J. K. de Cock¹ geeft een suggestie ten aanzien van de gevonden slibvangers in de bouwput van het Hema-gebouw te Alkmaar^{2/3}, nl. „dat dit wel eens resten van huizen of schuren konden zijn uit de 12e eeuwse nederzetting”. De heer J. K. Haalebos sluit zich hierbij, doch met meer stelligheid, aan.

Tegenover deze opvatting staat echter het feit dat een slibvanger over een onafgebroken lengte van 50 meter gemeten kon worden.⁶ Deze liep nog langer door in de zijwand van de bouwput, doch kon niet verder worden onderzocht. De huizen omstreeks 700 n. Chr. zullen wel niet zo lang zijn geweest. De gebruikte palen zijn bovendien niet zwaar; ze hadden een diameter van 6 - 8 cm en waren niet langer dan ongeveer 100 cm, met een duidelijk herkenbare aanpunting en slagkop. De palen waren ongeveer 50 cm in het wadzand geslagen. Wat men in de opgemeten plattegrond voor een hoek aanziet, is het toevallige be- loop der slibvangerresten, die ontstaan is onder de druk van de zware klei en wateraanval bij de doorbraak uit noordwestelijke richting.

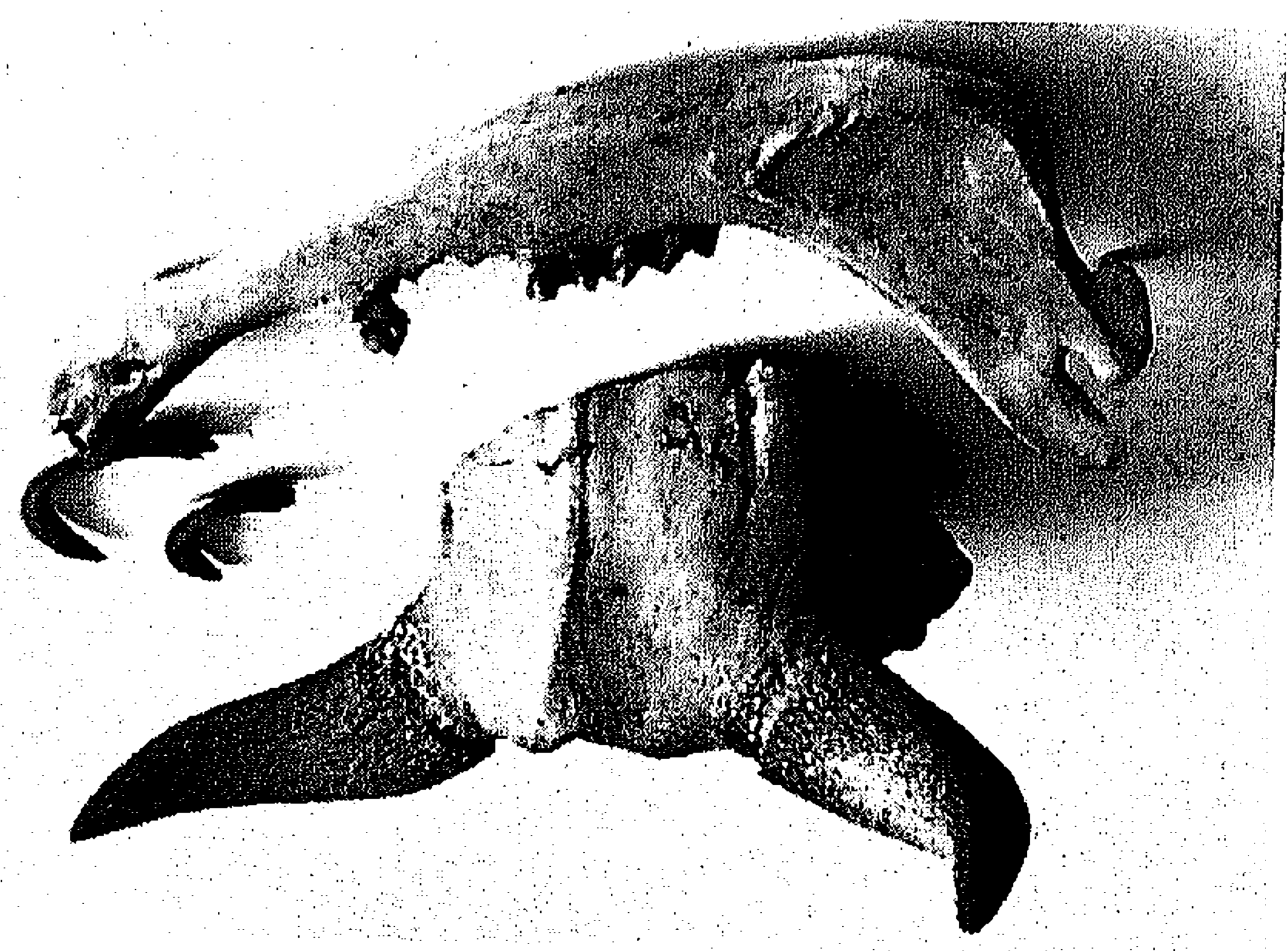
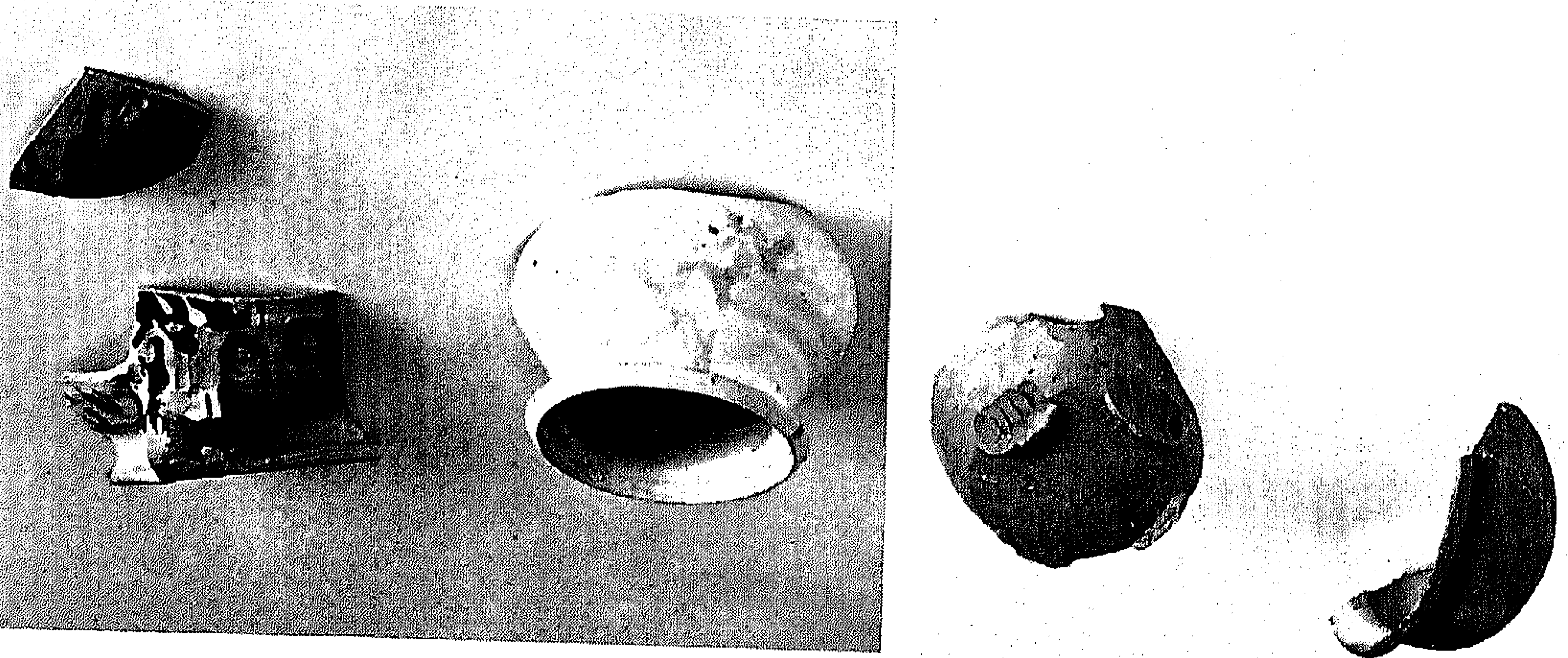
Uit een ouderdomsbepaling door middel van de C14-methode blijkt, dat de datering van de slibvangers ca 700 n. Chr. is.⁷ Dit sluit een datering in de 12e eeuw uit.

De hierbij afgebeelde foto (afb. 27) geeft een klein, doch juist beeld van dat gedeelte van het 50 meter lange westprofiel in de Hema-bouwput, waar duidelijk de totale verstoring als gevolg van de transgressie ca 850 n. Chr. zichtbaar is. De ontgraving is hier nog niet op volle diepte: op de lichtgrijze wadklei zien we het donkerblauwe kleidek, doorspekt met de doorspoelde veenkluiten (laag IV). We missen hier de normale gelaagdheid, zoals elders in dit profiel. De slibvangers,

27. Hema-put (1958): detail westelijk profiel (A-A); laag IV met resten van vlechtwerk.

28. Vondsten uit de Hema-put
(zie toelichting bij tekst).

scherp afgesneden door de graafmachine, liggen hier geheel horizontaal en vertonen als ronde vlekken de paaltjes, en als ovale de vlechting. De datering van de slibvangers is ca 700 n. Chr. Zij zijn de getuigen van de landaanwinningsactiviteit van de mens in de Karolingische tijd op de toen betrekkelijk hoog opgeslibde zandige oevers van de stroomgeul. De slibvangers staken in het zand, waarom heen zich het slib verzamelde, dat thans als een lichtgrijze klei op de zandige afzettingen voorkomt.

Het pingsdorp - en kogelpotaardewerk (zie afb. 28, alsmede de toelichting), zijn duidelijk verspoelde huisraadresten, afkomstig van de hoger gelegen woonkern, waar nu de St. Laurenskerk staat. Deze resten zijn op het strandvlaktezand, zowel in als buiten de bouwput, keurig ingelaagd door de later opgebrachte wadklei.

Bij gebrek aan fotomateriaal is alles in de Hemaput zo nauwkeurig mogelijk ingemeten, in tekening gebracht en omschreven. Opgemerkt dient te worden dat de behandeling in de Hema-bouwput onder uiterst moeilijke omstandigheden op elk gebied, en in zeer snel tempo, door één man moest worden afgewerkt, zodat we verheugd mogen zijn, dat er nog dát uitgekomen is, waarover we heden als stukje in de legpuzzel van het stadskernonderzoek in Alkmaar kunnen beschikken.

W. J. REDER

6. Reder, *Jaarboekje*, afbeelding op p. 36.

7. J. C. Vogel en H. T. Waterbolk, *Radiocarbon Dates*, IV, Gr. N. 2299. *Radiocarbon* 5 (1963), p. 195.

Toelichting bij afb. 28.

Vondsten, afkomstig uit de Hema-bouwput.

- a. Resten van hoornvee, zwijnshaak en tanden van een wild zwijn, gevonden in 1000 n. Chr. Vindplaats in de wadkleilaag, direct op het wadzand, ongeveer 4 meter onder het maaiveld in de Langestraat, hoek Van den Boschstraat.
- b. Kogelpotaardewerk, ca 1100 n. Chr. Links onder een fragment, waarop duidelijk zichtbare diagonale vingerstreken van de pottenbakker. Rechts een bodemaanzicht met vier aangeknepen vinvormige voeten van een blauwgrijze kan. Vindplaats als afb.
- c. Pingsdorp aardewerk (import) met oker en dieppaarskleurige versiering, ca. de wadkleilaag op het wadzand. De ouderdom is overeenkomstig aan de onder a. en b. genoemde resten.
- d. Middeleeuwse schoen, gevonden in het profiel B-B (p. 37, jaarboekje 1965) op ongeveer 2 meter onder het tegenwoordige wegdek. Op de foto boven het hielstuk en de voorschoen. In het hielstuk zijn de vetergaten en in het voorstuk een deel van de leren veter met knoop duidelijk zichtbaar. Onder op de foto is de zool met grove stiknaden.